

Опір імперії, сприяння миру: протистояння Церков ідеології “руського миру”

Прийнято Керівною радою КЄЦ 12 березня 2026 р.

Преамбула

З 1 по 3 грудня 2025 року близько 90 церковних лідерів, представників церков та національних рад церков, екуменічних партнерів і науковців зібралися в Гельсінкі (Фінляндія) на конференцію під назвою «Опір імперії, сприяння миру: протистояння Церков ідеології “руського миру”», організовану Конференцією європейських церков у співпраці з Євангелічно-лютеранською церквою Фінляндії та Православною церквою Фінляндії.

На конференції йшлося про нагальну необхідність того, щоб церкви протистояли імперським наративам та ідеології «руського миру» за допомогою чесного історичного аналізу, з теологічною ясністю та моральною мужністю. Підживлювана ідеологією «російського світу», війна Росії проти України є одночасно військовим, політичним і гуманітарним нападом, який спричинив страждання мільйонів людей і знищив сотні тисяч життів. На кону стоїть як життя і смерть тих, кого це безпосередньо стосується, так і спільне майбутнє Європи, адже війна підриває демократичні основи, на яких побудовані наші суспільства.

Що таке ідеологія «руського миру»?

З часу розпаду СРСР російські інтелектуальні еліти та Російська православна церква висунули низку ідей щодо соціальної ідентичності та політичного експансіонізму під ідеологічним гаслом «руського миру». «Руський мир» пропагується як культурний, духовний і геополітичний простір, а також як сфера впливу та самобутня цивілізація. Цим ідеям часто бракує внутрішньої узгодженості, і вони розмивають межу між політичною ідеологією та теологією, спотворюючи християнську віру. До 2020-х років ці ідеї злилися в імперську ідеологію, яка слугувала виправданням неспровокованого нападу Росії на Україну як «священної війни», навіть наперед обіцяючи прощення гріхів солдатам, винним у військових злочинах.

Ця ідеологія є спадкоємицею попередніх російських тео-політичних доктрин — таких як «Москва — Третій Рим» та «Свята Русь» — а також радянського експансіонізму. Ідеологія «руського миру» заперечує національну ідентичність українців та сусідніх народів, а також їхнє право на самовизначення. Спираючись на дуалістичний світогляд, вона зображує Захід — з його акцентом на правах людини, демократії, лібералізмі, гендерній рівності та індивідуальній автономії — як зло, якому Росія має протистояти в так званій «метафізичній битві» за «традиційні цінності», які Росія нібито захищає. Російська православна церква продовжує надавати квазітеологічну та інституційну підтримку вторгненню, тим самим придушуючи інакомислення серед власного духовенства та інших членів. Водночас вона продовжує використовувати екуменічні зв'язки для пропаганди «традиційних цінностей», щоб представити російську агресію як акт самооборони та протистояти міжнародному засудженню агресивних дій Росії.

Чому ідеологія «руського миру» є проблематичною з теологічної точки зору

Скажемо прямо: твердження, що смерть солдата під час виконання його обов'язків автоматично очищає від гріхів, подаючи її як жертвний акт, є єретичним. Так само єретичним є зображення російського вторгнення в Україну як «священної війни» та зображення Росії як «держави-катехона» — сили, що стримує глобальне зло.¹

Ідеологія «руського миру» є спотворенням Євангелія в самій його основі. Кожна людина носить в собі образ Божий — відбиток, який не можна стерти, поглинути чи переосмислити іншим. Це є основою християнського розуміння людської особистості: людина стоїть перед Богом із непорушною гідністю, що передує будь-якій нації, культурі чи цивілізації. Жодна ідеологія не має права підпорядковувати цю реальність своїм власним цілям. Проте ідеологія «російського світу» проповідує ненависть і війну замість християнської любові та миру. Для християн не може існувати такого поняття, як «священна війна». Війна суперечить вченню та прикладу нашого Господа Ісуса Христа.

Завдання церков полягає в тому, щоб поставити Христа у центр. Традиційна концепція потрійного служіння Христа може дати нам чітку орієнтацію, не в останню

¹ Проповідь патріарха Кирила, 25 вересня 2022 р. та XXV Всесвітній Руський народний собор, 27–28 березня 2024 р.

чергу тому, що вона визнається в різних юрисдикціях поверх екуменічних кордонів. По-перше, Христос зустрічає нас як цар. Але Христос — це не той цар, який гнобить і править через насилля. Від Христа ми вчимося, що правити означає служити та допомагати бідним і знедоленим. По-друге, Христос зустрічає нас як пророк. У цій ролі Христос стоїть у традиції пророків Старого Завіту. Пророки викривають несправедливість. Від Христа ми дізнаємося, що бути пророком означає говорити правду можновладцям. По-третє, Христос зустрічає нас як священник. Його священство вказує на спільноту церков та силу молитви, душпастирської опіки й зцілення. Від Христа ми вчимося, що ми об'єднуємося в молитві та скорботі перед Богом. Таким чином, потрійне служіння Христа дозволяє чітко окреслити, що саме означає для церков протистояти імперії та сприяти миру: служити з відданістю, говорити сміливо та молитися з вірою.

Як повинні реагувати європейські церкви

З огляду на нашу християнську відповідальність, ми зобов'язуємося взяти на себе царське, пророче та священницьке служіння Христа. У рамках нашого спільного свідчення в рамках ініціативи «Шляхи до миру» ми підтверджуємо наступні дії — що вписуються у два взаємопов'язані напрямки: «Опір імперії» та «Сприяння миру» — і закликаємо наші церкви та організації вчинити так само:

«Опір імперії»

Протидіяти ідеології, зловживанню вірою та пропаганді

- Зміцнити опір України ідеології «руського миру» та її руйнівним наслідкам.
- Виступити проти зловживання вірою з боку Православної та інших Церков у Росії, наприклад, при проголошенні ними «священної війни».
- Проводити чітке та відповідальне богословське осмислення поняття «руського миру», наприклад, викриваючи сакралізацію політичної влади.
- Розвивати богословську грамотність, яка дозволяє розпізнавати та протистояти зловживанню релігійною лексикою, наприклад, не піддаючись спокусі ототожнювати Царство Боже з будь-яким конкретним політичним утворенням чи формою правління.
- Надавати пріоритет демократичній освіті та залученню широкої громадськості, щоб люди мали можливість протистояти маніпуляціям, таким як пропаганда та дезінформація.

- Називати гріх гріхом, наприклад, коли під час російської війни проти України вчиняються військові злочини.

Звернення до внутрішніх церковних обов'язків

- Критично осмислити власну імперську спадщину, наприклад, шляхом виправлення спотвореного тлумачення Біблії та церковної традиції.
- Підтримати голоси російських дисидентів, зокрема тих, хто виступає проти релігійного націоналізму та винятковості.

Дотримання моральної відповідальності та публічне свідчення

- Сприяти збиранню та збереженню свідчень тих, хто вижив, та загиблих. Церква завжди була хранителькою пам'яті.
- Діяти, керуючись постійними вимогами любові, у нашій реакції на вторгнення Росії в Україну, наприклад, уникаючи мови, що принижує людську гідність.

Сприяння миру

Надання безпосередньої допомоги жертвам та особам, які постраждали від війни

- Надавати притулок біженцям та підтримку особам, які були вимушені покинути свої домівки через війну в Україні.
- Заохочувати наші церкви молитися за жертв злочинів проти людяності, наприклад, за українських дітей, яких незаконно депортували до Росії.

Формування духовних практик, спрямованих на досягнення миру

- Включати регулярні молитви за наших братів і сестер в Україні та у всіх місцях, що страждають від війни, у своє особисте життя та у богослужіння церков.
- Молитися за причетних до агресії Росії проти України, щоб Божа благодать привела їх на шляхи Євангелія, надихнула на покаяння та відкрила шлях до справедливого миру та примирення.

Будування справедливого та примиреного майбутнього

- Налагоджувати діалог на основі правди та примирення між місцевими церквами Східної та Західної Європи та церквами Росії, протистоячи будь-яким формам релігійного націоналізму, винятковості та імперіалістичних концепцій.
- Заохочувати, просувати та підтримувати ненасильницьке запобігання конфліктам, трансформацію конфліктів та терплячу роботу з примирення, наприклад, у сфері подолання травм.
- Захищати демократію, наприклад, шляхом утвердження людської гідності та прав людини.
- Дотримуватися норм міжнародного права, наприклад, відстоюючи недоторканність міжнародних кордонів.